

УДК 821.111-1.09(092):81'255.2
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-1-44>

Мар'яна МАРКОВА,
orcid.org/0000-0002-3161-5476
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) markmar29@gmail.com

“DEATH, BE NOT PROUD” ДЖОНА ДОННА: ОДИН СОНЕТ – ТРИ ПЕРЕКЛАДИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У пропонованій статті розглянуто три переклади сонета добре відомого в англомовному світі поета й прозаїка Джона Донна “Death, be not Proud” (X вірш із ліричного циклу «Священні сонети») на українську мову, здійснені Віктором Марачем, Дмитром Павличком та Леонідом Череватенком. Зроблено припущення, що перекладний варіант Леоніда Череватенка, який був створений найраніше й опублікований у поетичній антології «Світанок: із європейської поезії Відродження» у 1978 році, редактором і упорядником якої виступив Дмитро Павличко, надихнув останнього на власний переклад і безпосередньо вплинув на його специфіку. Встановлено, що переклад Леоніда Череватенка не в усьому тотожний оригіналові, проте цілком адекватний. Перекладач традиційно використовує п'ятистопний ямб, послідовно застосовуючи чоловічі й жіночі рими, та заримовуючи рядки відповідно до Доннової поетичної схеми (abba abba cddc ee). Констатовано, що найбільші труднощі в українських перекладачів виникали при перекладі другого катрену ліричного тексту англійського автора, який вони радше переспівують, аніж перекладають. Найбільш точно цей катрен відтворений Дмитром Павличком, хоча якщо говорити про Павличків переклад огульно, то він достатньо вільний, насамперед із формальної точки зору – видатний український поет лише частково зберігає спосіб римування сонета Джона Донна, перекладаючи його шестистопним ямбом та безсистемно чергуючи чоловічі й жіночі рими. Зроблено висновок, що формально найближчим до англійського оригіналу є переклад Віктора Марача, котрому вдалося повністю відтворити вихідний розмір поезії Джона Донна, її схему римування, а також витримати наскрізні чоловічі рими від першого до останнього рядка. Його перекладна інтерпретація найбільш повно передає і зміст, а також релігійний настрій аналізованого вірша.

Ключові слова: Віктор Марач, Дмитро Павличко, Джон Донн, переклад, сонет, Леонід Череватенко.

Mariana MARKOVA,
orcid.org/0000-0002-3161-5476
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature and Theory of Literature
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) markmar29@gmail.com

JOHN DONNE’S “DEATH, BE NOT PROUD”: ONE SONNET – THREE TRANSLATIONS INTO UKRAINIAN

The proposed article examines three translations of the famous in the English-speaking world poet and prose writer John Donne’s sonnet “Death, be not Proud” (poem X from the lyrical cycle “Holly Sonnets”) into Ukrainian, made by Viktor Marach, Dmytro Pavlychko and Leonid Cherevatenko. It is assumed that the translated version of Leonid Cherevatenko, which was created the earliest and published in the poetic anthology “Dawn: from the European Renaissance Poetry” in 1978, edited and compiled by Dmytro Pavlychko, inspired the latter to make his own translation and directly influenced its specificity. It has been stated that Leonid Cherevatenko’s translation is not entirely identical to the original, but it is quite adequate. The translator traditionally uses a five-step iambic, applying male and female rhymes consistently, and precisely rhyming the lines according to Donne’s poetic scheme (abba abba cddc ee). It was found that Ukrainian translators had the greatest difficulties while translating the second quatrain of a lyrical text by the English author. This quatrain is most accurately reproduced by Dmytro Pavlychko, although if we talk about Pavlychko’s translation in general, we must admit, that it is quite free, primarily from a formal point of view – the outstanding Ukrainian poet only partially preserves the rhyming scheme of John Donne’s sonnet, translating it in a six-step iambic and alternating male and female rhymes unsystematically. It was concluded that formally the closest one to the English original is the translation by Viktor Marach, who fully managed to reproduce the original verse of John Donne’s poetry, its rhyming scheme, and also to withstand male rhymes from the first to the last line. His translational interpretation also most fully conveys the content, as well as the religious mood of the analyzed poem.

Key words: Dmytro Pavlychko, John Donne, Leonid Cherevatenko, sonnet, translation, Viktor Marach.

Постановка проблеми. Творчість Джона Донна, добре відомого, навіть культового в англомовному світі поета й прозаїка кінця XVI – початку XVII століття, у вітчизняному перекладному дискурсі представлена дуже скупо. Прозові тексти митця не репрезентовані в Україні зовсім, а з доволі об'ємного ліричного спадку не перекладено навіть сотні поезій.

Найбільший внесок у формування україномовного корпусу текстів Дж. Донна належить Вікторові Марачу, який переклав близько п'ятдесяти віршів англійського автора. По кілька ліричних творів переклали також Богдан Завідняк, Віктор Коптілов, Назарій Назаров, Леонід Череватенко, по одному – Сергій Дзюба та Дмитро Павличко.

З того, що перекладено на сьогоднішній день, можна зробити висновок, що найчастіше у художньому доробку Дж. Донна українських перекладачів приваблювали тексти, які входять до циклу під назвою «Священні сонети» («Holly Sonnets»). **Метою** нашої статті є аналіз україномовних перекладів X сонета названого циклу, що має назву "Death, be not Proud".

Аналіз досліджень. Питання перекладів Дж. Донна в Україні є новим для українського перекладознавства та літературознавства. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлені нами в статтях «Джон Донн: ступаючи на terra incognita» (Маркова, 2017) та «Сонет Джона Донна "This is my Play's Last Scene" в українських перекладах» (Маркова, 2022), а також у лаконічній розвідці запорізької дослідниці Дар'ї Москвітної «Поезія Дж. Донна в українських перекладах» (Москвітніна, 2019).

Виклад основного матеріалу. Сонет Дж. Донна "Death, be not Proud" перекладений українською мовою тричі. Перший його переклад, опублікований 1978 р. у збірці «Світанок: із європейської поезії Відродження», належить Л. Череватенкові. Упорядником названої збірки був Д. Павличко, відтак можна з великою часткою вірогідності припустити, що саме праця Л. Череватенка надихнула видатного українського поета створити власний варіант перекладу цього вірша, який побачив світ в антології «Світовий сонет» у 1983 р. Третій, найпізніший, переклад здійснений В. Марачем і, наскільки нам відомо, надрукований ніде не був (доступний у мережі Інтернет).

Варто зазначити, що кожен зі згаданих перекладачів зумів, на наш погляд, запропонувати доволі якісний перекладний варіант тексту англійського митця. Їхні роботи різняться від оригіналу та між собою лише не надто значними смисловими

нюансами; формальна відмінність властива цим перекладам трохи більшою мірою.

Вірш Дж. Донна написаний характерним для жанру сонета п'ятистопним ямбом із кільцевим (охопним) римуванням у катренах (abba abba cddc ee) і послідовною чоловічною римою. Пропонуємо його оригінал та власний підрядник:

*Death, be not proud, though some have called thee
Mighty and dreadful, for thou art not so;
For those, whom thou think'st thou dost overthrow,
Die not, poor Death, nor yet canst thou kill me.
From rest and sleep, which but thy picture[s] be,
Much pleasure, then from thee much more must flow,
And soonest our best men with thee do go,
Rest of their bones, and soul's delivery.
Thou'rt slave to Fate, chance, kings, and desperate
men,*

*And dost with poison, war, and sickness dwell,
And poppy, or charms can make us sleep as well,
And better than thy stroke; why swell'st thou then?
One short sleep past, we wake eternally,
And Death shall be no more; Death, thou shalt
die!* (Donne).

Найвільніше з оригінальним віршем, за нашими спостереженнями, поводить Д. Павличко. Він лише частково зберігає спосіб римування (abba baab cddc ee), перекладаючи сонет Дж. Донна шестистопним ямбом та чергуючи чоловічі й жіночі рими без будь-якої зрозумілої системи.

Перші два рядки поезії відтворені у нього досить точно, третій за змістом є поєднанням третього і четвертого рядків оригіналу, натомість четвертий, дописаний перекладачем, не має відповідника в сонеті англійського автора:

*Погірдною не будь, не величайся, смерте,
Могутня і жахна, та не всевладна ти;
Хто вмер – живе; й мене не можеш замогти,
Хоч гостриш ти на це своє жадання вперте* (Світовий сонет, 1983).

У другому катрені збережено загальний християнський концепт, зникає лише образ праведників («our best men»), яких Господь забирає до себе найперше:

¹ Смерте, не гордися, хоча дехто і назвав тебе / Могутньою і жахливою, але ти не така; / Бо ти, кого ти думала, що знищила, / Не помирають, бідолашна Смерте, не можеш ти вбити мене. / Од відпочинку і сну, які лише твоя подобою є (твоїми подобами) є, / Значно більше задоволення, ніж від тебе, мусить пролитися, / І найраніше наші кращі мужі з тобою підуть, / Спочинуть їхні кості, а душі народяться. / Ти є рабою Долі, випадку, королів і безрозсудних людей, / І разом з отрутою, війною та хворобою існуєш, / І мак чи чари можуть змусити нас заснути так само добре, / Та навіть краще, ніж твій удар; чому ж найбундючніша ти тоді? / Цей короткий сон минає, ми прокидаємося навечно / І Смерті не буде більше; Смерте, ти помреш.

*Од відпочинку й сну, що суть твої брати,
Ми знаєм радости, тобі ж приносим жертви;
Та душі родяться тоді, як треба вмерти,
Як треба від кісток на спочив одійти* (Світовий сонет, 1983).

Третій катрен у Д. Павличка розпочинається із риторичного запитання, яке у Дж. Донна завершувало цей катрен. Перекладач також помітно скорочує кількість однорічних членів речення у першому рядку – там, де в оригіналі “Fate” («Доля»), “chance” («випадок»), “kings” («королі») і “desperate men” («безрозсудні люди»), в українському перекладі лише «владика» і «доля»:

*Чого пишася? Рабо владик і доли,
Ти там, де хворощі, трутизна та війна;
Ще краще, ніж твоя правиця навісна,*

Приспати може нас і мак в земній юдолі (Світовий сонет, 1983).

Завершується текст Д. Павличка окличним імперативом, відсутнім у Дж. Донна:

Ми прокидаємось навіки після сну,

Немає смерті: ти лягай сама в труну! (Світовий сонет, 1983).

Переклад Л. Череватенка теж не в усьому тотожний оригіналові, проте доволі адекватний. Перекладач традиційно використовує п’ятистопний ямб, послідовно застосовуючи чоловічі й жіночі рими, та точно заримовуючи рядки за Донновою поетичною схемою.

Свій текст Л. Череватенко розпочинає зі звертання «мізерна смерте». В англійського лірика цей троп (“poor Death”) теж є, проте аж в останньому рядку першого катрена (до слова, в інших україномовних перекладах він втрачений). Як і пізніше у В. Марача, «смерть» у цьому варіанті позбувається також художнього означення “dreadful” («жахлива»):

*Мізерна смерте, хай тебе назвуть
Могутньою – не смій гонорувати.
Не зникли люди ті, що їх взяла ти.*

І я переживу тебе, мабуть (Світанок, 1978: 172).

Другий катрен перекладений відносно вільно: у Дж. Донна в першому рядку мова йде про відпочинок і сон, які є подобою смерті, і приносять людям задоволення – у Л. Череватенка натомість маємо «мир» і «супокій», які названі «виявом», «суттю» смерті, і приносять «зиск»; в останньому рядку англійський автор пише буквально про «народження» душі після смерті (“soul’s delivery”) – у перекладі цей мотив замінений більш пафосним («горній дух вони спасуть»):

*Мир, супокій – ось вияв твій і суть.
З твоєї праці маєм зиск багатий:
Найліпших з нас ти квапишся прибрати,
Найшвидше горній дух вони спасуть* (Світанок, 1978: 172).

Третій катрен у Л. Череватенка відтворений так:
*Служнище влади, випадку, недолі –
З тобою вкупі злочин, мор, війна.
Проте приспить і маківка дрібна,
Як твій удар. Пишатися доволі* (Світанок, 1978: 172).

Як бачимо, фінальне риторичне запитання оригіналу тут замінене на спонукальне речення.

І, нарешті, ключ сонета в аналізованому перекладі через уведення відсутнього в оригіналі образу «тління» ще раз підкреслює християнську ідею тексту Дж. Донна – мізерності смерті перед безсмертям людської душі:

*На мить заснемо й, знехтувавши тління,
Прокинемось навіки. Смерте, згинь!* (Світанок, 1978: 172).

Перекладний варіант В. Марача формально дуже близький до оригіналу. Цьому перекладачеві вдалося повністю передати вихідний розмір, схему римування, а також витримати наскрізні чоловічі рими від першого до останнього рядка.

Як і у Д. Павличка, перший катрен у В. Марача перекладений доволі точно, хоча образ смерті і втрачає важливий для загального сенсу епітет «dreadful» («жахлива»), який замінений на «всесильна»:

*О смерте, що всесильна, не гордись,
Хоч і могутньою тебе всі звать,
Бо ті, про кого думаєш, що мруть,
Вони лиш сплять і здатні підвестись* (Марач).

Натомість другий катрен англійського автора український перекладач радше переспівує, ніж перекладає, зберігаючи лише два оригінальні художні образи – сну й відпочинку:

*Від сну й спочинку, що в тобі сплелись,
Таке блаженство, що до тебе йдуть
Й, хто рано, а хто пізно, всі знайдуть;
Й від мук ти звільниш кожного колись* (Марач).

Як і Д. Павличко, В. Марач зменшує кількість однорідних членів речення у третьому катрені, завершуючи його не риторичним питанням, властивим для оригінального тексту, а спонукальним реченням, як це було у Л. Череватенка:

*Служнище долі й королів, являйсь
Туди, де війни й мор врожай зберуть;
Мак або чари той же сон дадуть,
І навіть кращий – то ж не вихваляйсь* (Марач).

У ключ сонета В. Марач вводить художній образ ангельської сурми, який не має відповідни-

ків у тексті Дж. Донна, але цей прийом є цілком доречний, позаяк лише посилює духовний настрій вірша. Перекладач закінчує його окличним реченням, де про смерть ідеться у третій особі, тоді як в оригіналі на цьому місці – пряме звертання, проте такий переклад більш корелює з оригіналом, аніж фінальний рядок у перекладних варіантах Д. Павличка та Л. Череватенка:

*Проснемсь навічно, як звістить сурма,
Й не буде смерті – вмере вона сама!* (Марач).

Саме перекладна інтерпретація В. Марача є, на наше переконання, найбільш вдалою.

Висновки. Проаналізувавши історію та специфіку перекладів сонета Дж. Донна "Death, be not Proud" українською мовою, ми дійшли висновку, що кожен попередній переклад певною мірою впливав на наступний. Так, для прикладу, надихнувшись, як можна припустити, працею Л. Череватенка, Д. Павличко, як і останній, закінчує свій текст імперативним окличним

реченням. Натомість В. Марач, будучи, безумовно, знайомим із роботами своїх попередників, подібно до Л. Череватенка, не використовує у стосунку до художнього образу смерті епітет "dreadful" («жахлива»), а, орієнтуючись, очевидно, вже на переклад Д. Павличка, опускає у другому катрені художній образ «праведних мужів» ("our best men") і значно скорочує кількість однорідних членів речення у третьому катрені. Також помітно, що найбільші труднощі в українських перекладачів виникали при перекладі другого катрену тексту англійського автора. Найбільш точно він перекладений, на наш погляд, Д. Павличком, хоча якщо говорити про весь Павличків переклад, то він радше вільний, насамперед із формальної точки зору. Натомість перекладна інтерпретація В. Марача, на нашу думку, найбільш повно передає як зміст, так і форму оригіналу, а також його яскравий релігійний пафос.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марач В. Из Джона Донна. URL : <http://maysterni.com/user.php?id=629&t=1&rub=183>.
2. Маркова М. Джон Донн : ступаючи на terra incognita. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3). С. 146–150.
3. Маркова М. Сонет Джона Донна "This is my Play's Last Scene" в українських перекладах. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). № 5. Ч. 2. С. 57–61.
4. Москвітін Д. Поезія Дж. Донна в українських перекладах. *International scientific and practical conference "Research of different directions of development of philological sciences in Ukraine and EU"* : conference proceedings (September 20–21, 2019). Baia Mare : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2019. С. 154–157.
5. Світанок : із європейської поезії Відродження. Київ : Веселка, 1978. 196 с.
6. Світовий сонет : антологія. Київ : Дніпро, 1983. 470 с. URL : <https://nemaloknig.net/read-310305/?page=19>.
7. Donne J. Holy Sonnets. Sonnet X. URL: <https://www.luminarium.org/sevenlit/donne/sonnet10.php>.

REFERENCES

8. Marach V. Iz Dzhona Donna [From John Donne's]. URL : <http://maysterni.com/user.php?id=629&t=1&rub=183> [in Ukrainian].
9. Markova M. Dzhon Donn : stupaiuchy na terra incognita [John Donne : Stepping on Terra Incognita]. *Young Scientist*. 2017. Nr 4.3 (44.3). pp. 146–150 [in Ukrainian].
10. Markova M. Sonet Dzhona Donna "This is my Play's Last Scene" v ukrainskykh perekkladakh [John Donne's Sonnet "This is My Play's Last Scene" in Ukrainian Translations]. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Journalism*. 2022. Vol 33 (72). Nr 5. Part 2. pp. 57–61 [in Ukrainian].
11. Moskvitina D. Poeziia Dzh. Donna v ukrainskykh perekkladakh [J. Donne's Poetry in Ukrainian Translations]. *International scientific and practical conference "Research of different directions of development of philological sciences in Ukraine and EU"* : conference proceedings (September 20–21, 2019). Baia Mare : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2019. pp. 154–157 [in Ukrainian].
12. Svitnok : iz yevropeiskoi poezii Vidrodzhennia [Dawn : from the European Poetry of the Renaissance]. Kyiv : Veselka, 1978. 196 p. [in Ukrainian].
13. Svitovyi sonet : antolohiia [World Sonnet: an Anthology]. Kyiv : Dnipro, 1983. 470 p. URL : <https://nemaloknig.net/read-310305/?page=19> [in Ukrainian].
14. Donne J. Holy Sonnets. Sonnet X. URL: <https://www.luminarium.org/sevenlit/donne/sonnet10.php> [in English].